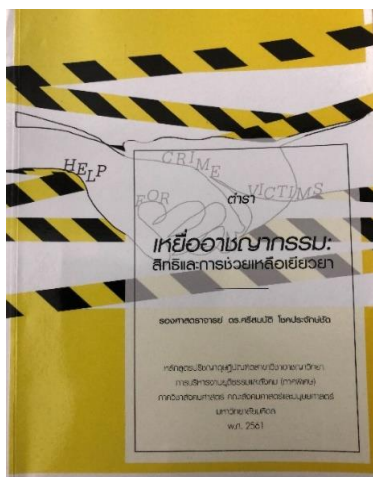

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

พะเยาว์ ศรีแสงทอง¹

Phayao Srisengthong²

“เหยื่ออาชญากรรม: สิทธิและการช่วยเหลือเยียวยา”

ชื่อหนังสือ: “เหยื่ออาชญากรรม: สิทธิและการช่วยเหลือเยียวยา”

ผู้แต่ง: รองศาสตราจารย์ ดร.ศรีสมบัติ
โชคประจักษ์ชัด

สำนักพิมพ์: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและ
ราชกิจจานุเบกษา

ปีที่พิมพ์: 2561

จำนวนหน้า: 250 หน้า

ผู้เขียนตำราเริ่มต้นบทนำให้รู้จักคำว่า เหยื่อวิทยา (Victimology) เป็นศาสตร์ใหม่ และเป็นวิชาเอกหนึ่งของอาชญาวิทยา (Criminology) ซึ่งถือว่าเป็นสหวิทยาการ เนื่องจากนักเหยื่อวิทยานั้นต้องทำความเข้าใจถึงสภาพสังคม พฤติกรรมของสังคม สภาพสาเหตุการตกเป็นเหยื่อ บทบาทสื่อมวลชน ตลอดจนความต้องการของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อแล้วได้รับการช่วยเหลือเยียวยา การบริการอื่นๆ เพื่อการฟื้นฟูกลับคืนสู่สังคมได้ในสภาพปกติ และสถานการณ์ในปัจจุบัน

¹ รองศาสตราจารย์ ดร. อาจารย์ประจำสาขาวิชาโทสังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ ประเทศไทย E-mail: psrisengthong@gmail.com

² Associate Professor Dr., Lecturer of Faculty of Social Administration, Thammasat University, Bangkok, Thailand.

ศาสตร์การศึกษาเหยื่ออาชญากรรมนี้ได้รับความสนใจมากขึ้นในแวดวงของนักวิชาการ และนักปฏิบัติงานด้านสังคมศาสตร์ กฎหมาย อาชญาวิทยา และกระบวนการยุติธรรม

ในฐานะที่ผู้วิจารณ์ตำราเล่มนี้ มีความสนใจในประเด็นองค์ความรู้ การศึกษาเกี่ยวกับเหยื่ออาชญากรรม และการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรม เริ่มต้นสำคัญของบทวิจารณ์นี้เพื่อทำความเข้าใจถึงการปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรที่เกี่ยวข้องทางอาชญาวิทยา กฎหมาย และกระบวนการยุติธรรม ตลอดจนบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศไทย และต่างประเทศ ภายใต้สถานการณ์เปลี่ยนแปลงของปัญหาสังคมปัจจุบัน ได้แก่ ผู้ประกอบวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ปฏิบัติงาน องค์กรและเครือข่ายต่างๆ ภายใต้สถานการณ์เปลี่ยนแปลงของปัญหาในสังคมปัจจุบัน สามารถดำเนินการได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย และที่สำคัญเหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหายได้รับการคุ้มครองสิทธิ ได้รับการช่วยเหลือเยียวยาอย่างเหมาะสม ผู้ปฏิบัติหน้าที่ดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการปฏิบัติหน้าที่ในการดำเนินการคุ้มครอง ช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรมในฐานะการประกอบวิชาชีพตามกฎหมาย ซึ่งจะกล่าวและวิเคราะห์ในลำดับถัดไป

สาระสำคัญ

ภาพรวมในตำราเล่มนี้ ผู้เขียนนำเสนอเนื้อหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเหยื่อวิทยา สิทธิและรูปแบบการให้ความช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรมทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ รวมทั้งบทวิเคราะห์ทิศทางนโยบายในอนาคต และได้คัดเอาข้อเขียน งานวิจัย บทวิเคราะห์ รวมทั้งประสบการณ์จากการไปศึกษาดูงานในประเทศต่างๆ ของผู้เขียนมารวบรวมไว้ตำราเล่มนี้ด้วย ตามเนื้อหาทั้งหมด 6 บท ดังนี้ (1) ประวัติเหยื่อวิทยาและความหมาย (2) ทฤษฎีการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมและข้อมูลสถิติเกี่ยวกับเหยื่ออาชญากรรม (3) สิทธิและรูปแบบการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรม (4) สิทธิและการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรมของนานาชาติ (5) สิทธิและรูปแบบ

การช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรมของประเทศไทย และ (6) บทวิเคราะห์ สิทธิ และการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรม มีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

บทที่ 1 ประวัติเหยื่อวิทยา และความหมาย

เนื้อหาสำคัญในบทนี้ผู้เขียนได้อธิบายประวัติความเป็นมาของคำว่า เหยื่อวิทยา (Victimology) โดยนักจิตแพทย์ชาวอเมริกัน เฟรดเดอริก เวิร์ททิม (Frederic Wertham) ที่เป็นคนแรกที่ใช้คำนี้อธิบายฆาตกรในหนังสือของเขา ชื่อว่า Show Violence ช่วงทศวรรษที่ 1940 และทศวรรษที่ 1950 ซึ่งส่งผลให้นักอาชญาวิทยาในช่วงเวลานั้นให้ความสำคัญไปที่ผู้กระทำผิดมากกว่าให้ความสำคัญกับเหยื่ออาชญากรรม ต่อมานักวิชาการกลุ่มแรกที่อาจกล่าวได้ว่าเป็น “นักเหยื่อวิทยา” ได้แก่ ฮันส์ ฟอน เฮ็นทิก (Hans Von Hentig) และเป็นเนยมิน เม็นเดลซอน (Benjamin Mendelshon) โดยฮันส์ ฟอน เฮ็นทิก เขียนบทความอธิบายเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อเหยื่ออาชญากรรมอย่างเป็นระบบกับกลุ่มที่อ่อนแอ ซึ่งมีความเสี่ยงสูงต่อการตกเป็นเหยื่อ เช่น เด็ก คนชรา ผู้ป่วย และกลุ่มที่มีปัญหาทางจิต ในหนังสือ The Criminal and His victim ที่นับว่าเป็นผลงานชิ้นแรกที่ถูกเปิดการศึกษาเกี่ยวกับเหยื่อวิทยา และเป็นผู้ผลักดันให้แนวคิดเกี่ยวกับเหยื่อวิทยาเป็นอิสระออกจากอาชญาวิทยา ส่วนเนยมิน เม็นเดลซอน ได้รับการยกย่องว่าเป็น “บิดาวิชาเหยื่อวิทยา” (Father of victimology) ผลงานที่มีชื่อเสียงในบทความเกี่ยวกับ “ผู้ข่มขืน กระทำชำเรา และเหยื่อของพวกเขา” (The rapist and his victim) มีการพัฒนา และขยายความหมายคำว่าเหยื่ออาชญากรรมที่รวมถึงเหยื่อประเภทอื่นๆ ด้วย ได้แก่ เหยื่อที่ได้รับอุบัติเหตุจากการจราจร เหยื่อจากภัยธรรมชาติ เหยื่อของการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์หรือเหยื่อจากสงคราม เป็นต้น

ผู้เขียนได้สรุปศาสตร์ด้านเหยื่อวิทยาในปัจจุบันแบ่งออกเป็นสองรูปแบบ คือ (1) เหยื่อวิทยาทั่วไป General victimology เป็นการศึกษาเกี่ยวกับเหยื่อวิทยาในบริบทที่กว้างขวาง รวมถึงเหยื่ออาชญากรรม และเหยื่อประเภทอื่นตามนิยามของ เนยมิน เม็นเดลซอน และ (2) เหยื่อวิทยา

ทางอาญา Pen (or Inter-actionist) victimology เป็นการศึกษาเหยื่ออาชญากรรมที่ผู้ตกเป็นเหยื่อได้รับผลจากการกระทำผิดทางอาญาของบุคคลอื่นเท่านั้น

นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้วิเคราะห์ถึงความหมายของคำว่าเหยื่ออาชญากรรมในความหมายของกฎหมายสากลไว้ว่า เหยื่ออาชญากรรมจะครอบคลุมถึงปัจเจกบุคคล หรือหมู่คณะ รวมถึงสมาชิกครอบครัว หรือผู้ที่ต้องพึ่งพิงผู้ที่ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม โดยไม่แบ่งแยกความแตกต่างตามหลักสิทธิมนุษยชน อันได้รับความทุกข์ทรมาน ทางร่างกายหรือจิตใจ อารมณ์ การสูญเสียทางเศรษฐกิจ หรือการทำให้เสื่อมเสียซึ่งสิทธิขั้นพื้นฐาน โดยการกระทำ การรังควาน การละเมิดกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนยังได้นำเสนอความหมายเหยื่ออาชญากรรมตามกฎหมายไทย กล่าวคือ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 แก้ไขโดยมาตรา 8 แห่งพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 มาตรา 3 จะพบว่า ในกรณีที่บุคคลใดได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดตามฐานการกระทำผิด ถือได้ว่าเป็นเหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหายตามกฎหมายไทย ซึ่งผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า มีผู้กระทำความผิดทางอาญานั้นเอง และผู้เสียหาย หมายถึง บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายถึงแก่ชีวิตหรือร่างกายหรือจิตใจ อันเนื่องมาจากการทำความผิดอาญาของผู้อื่นโดยตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำความผิดนั้น ในประเด็นนี้จะเห็นได้ว่า ผู้เขียนสะท้อนนิยามความหมายของเหยื่ออาชญากรรมที่ครอบคลุมถึงผู้เสียหายตามกฎหมายไทยดังกล่าว และมีข้อเสนอกำหนดเงื่อนไขของคำว่าผู้เสียหายให้เฉพาะเจาะจงชัดเจนมากขึ้น เช่น การกำหนดให้ผู้เสียหายมีสิทธิขอรับการชดเชยที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำความผิดนั้น

ดังนั้น เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่า ผู้เขียนได้สรุปการให้นิยามคำว่า “เหยื่ออาชญากรรม” ทางอาญา (Crime victim) ไว้ว่า บุคคลหรือหมู่คณะที่ตกเป็นเหยื่อจากการกระทำของอาชญากรหรือผู้กระทำความผิดตามกฎหมาย

อาญา แต่ไม่นับรวมถึงเหยื่อจากภัยพิบัติ อัคคีภัย และภัยธรรมชาติอื่นๆ เป็นต้น โดยผู้ที่ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมให้รวมถึงญาติใกล้ชิดหรือผู้พึ่งพาผู้ที่ตกเป็นเหยื่อด้วย สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษาเหยื่อวิทยา โดยแท้

บทที่ 2 ทฤษฎีการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมและข้อมูลสถิติเกี่ยวกับเหยื่ออาชญากรรม

ผู้เขียนนำเสนอแนวคิดทฤษฎีการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม ออกเป็นสองแนวคิดทั้งในมุมมอง และพัฒนาการการคุ้มครองสิทธิ และช่วยเหลือเหยื่อได้สั้นกระชับชัดเจน คือ (1) การตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมตามแนวคิดทฤษฎีดั้งเดิม เป็นมุมมองการตกเป็นเหยื่อในเชิงลบ กล่าวคือ มักมองว่าเหยื่อมีส่วนร่วมในพฤติกรรมนั้นด้วย ส่งผลให้เหยื่อถูกมองเป็นเสมือนวัตถุ ไม่ให้คุณค่า ดังนั้น กระบวนการช่วยเหลือ และการเยียวยาจึงมีค่อนข้างน้อย (2) การตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมตามแนวคิดทฤษฎีสมัยใหม่ ได้ให้ความสำคัญกับการอธิบายสาเหตุของการตกเป็นเหยื่อ อันเนื่องมาจากวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันในสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของเหยื่อเอง มากกว่าที่จะมุ่งอธิบายการตกเป็นเหยื่อแบบเดิมๆ ซึ่งเป็นมุมมองเชิงบวก มีความเข้าใจ และการตระหนักถึงสิทธิของผู้ตกเป็นเหยื่อมากขึ้น อันสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการในการคุ้มครอง เพื่อตอบสนองความต้องการความช่วยเหลือ และการเยียวยาเหยื่อตามสิทธิที่ควรจะได้รับอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้นำเสนอการจำแนกประเภทของเหยื่อได้ละเอียดหลากหลายโดยนักอาชญาวิทยา นักกฎหมาย นักสังคมวิทยานักวิชาการ ซึ่งในยุคแรกนักอาชญาวิทยาที่อธิบายทฤษฎีการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม ความสัมพันธ์ระหว่างเหยื่อและอาชญากร ได้แก่ (1) ฮันส์ ฟอน เฮ็นทิก (Hans Von Hentig) จำแนกประเภทเหยื่ออาชญากรรมโดยพิจารณาที่ปัจจัยส่วนบุคคล (Personal factors) สัมพันธ์กับปัจจัยการตกเป็นเหยื่อ แบ่งออกเป็น 13 ประเภท ได้แก่ ผู้เยาว์ ผู้หญิง/สตรี ผู้สูงอายุ ผู้ที่บกพร่องทางจิต

และวิกิลจรีต ผู้อพยพย้ายถิ่น ชนกลุ่มน้อย ผู้ที่โง่โดยกำเนิด ผู้ที่มีจิตใจหดหู่ ผู้ที่โง่ ผู้เซเพล ผู้ที่โดดเดี่ยวและผู้ที่ถูกหัก ผู้ที่ตกอยู่ในความทุกข์ทรมาน ผู้ที่ถูกตัดโอกาส ถูกกล่ลย และต่อสูั (2) เป็นเนยมิน เม้นเดลซอน (Beniamin Mendelshon) จำแนกประเภทเหยื่ออาชญากรรมพิจารณาที่ปัจจัยสถานการณ์การตกเป็นเหยื่อ (Situational victimization factors) แบ่งออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่ เหยื่อผู้บริสุทธิ์ที่ไร้เดียงสา เหยื่อที่มีส่วนกระทำผิดเล็กน้อย เหยื่อที่มีความผิดเท่ากับอาชญากร เหยื่อที่มีความผิดมากกว่าอาชญากร เหยื่อที่มีความผิดมากที่สุด เหยื่อปลอมหรือเหยื่อจินตนาการ (3) สตีเฟน เช็ปเฟอร์ (Stephen Schafer) จำแนกประเภทเหยื่ออาชญากรรมจากความรับผิดชอบและการมีส่วนร่วมของเหยื่อ แบ่งออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่ เหยื่อที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับอาชญากร เหยื่อที่ยั่วยุทำทลายให้เกิดอาชญากรรม เหยื่อที่จุดชนวนให้เกิดอาชญากรรม เหยื่อที่มีความอ่อนแอทางชีวภาพ เหยื่อที่มีความอ่อนแอทางสังคม ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของตนเอง เหยื่อการเมือง และ (4) มาร์วิน อี วูฟแก้ง (Marvin E. Wolfgang) จำแนกประเภทเหยื่ออาชญากรรมโดยใช้ข้อมูลสถิติการฆาตกรรมของเมือง Philadelphia ช่วงปี ค.ศ. 1948-ค.ศ. 1952 พิจารณาจากปัจจัยที่เหยื่อมีส่วนกระตุ้นให้เกิดการฆาตกรรม ได้แก่ 1) เหยื่อและผู้กระทำผิดมีความสัมพันธ์ รู้จักกันมาก่อน หรือคนที่รู้จักคุ้นเคย 2) พฤติกรรม การฆาตกรรมอาจเกิดจากเหตุเล็กน้อย และค่อยๆ รุนแรงขึ้นจนควบคุมสถานการณ์ไม่ได้ 3) เครื่องดื่ม สุราหรือของมึนเมา และทำให้ตกอยู่ในสภาพอ่อนแอ ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ (5) ทอสเทิน แซลลิน (Throsten Sellin) และมาร์วิน อี วูฟแก้ง (Marvin E. Wolfgang) จำแนกประเภทเหยื่ออาชญากรรมโดยพิจารณาที่สถานการณ์มากกว่าความสัมพันธ์ มีพิจารณาความเป็นเหยื่ออย่างรอบด้านทั้งบุคคล สิ่งของ การบริหารงาน รวมถึงความผิดเล็กน้อยๆ อย่างไรก็ตาม ยังขาดความชัดเจน ไม่เป็นที่นิยมนำมาอ้างอิง แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ เหยื่อขั้นต้น เหยื่อขั้นรอง เหยื่อขั้นที่สาม เหยื่อที่มีส่วนร่วมต่อการเกิดอาชญากรรม และการไม่ตกเป็นเหยื่อ เป็นต้น ซึ่งผลงานข้างต้นเหล่านี้เป็นที่แพร่หลายในเวลาต่อมา และถูกนำมาอ้างอิงเป็นทฤษฎี

การจำแนกประเภทของเหยื่ออาชญากรรม (Theory of victim classification) รวมทั้งปัจจัยองค์ประกอบการตกเป็นเหยื่อ ซึ่งเป็นความรู้ที่สำคัญในการลดความเสี่ยงการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม

ในขณะที่ทฤษฎีสมัยใหม่ จำแนกประเภทของเหยื่ออาชญากรรม พิจารณาให้มีความสำคัญกับปัจจัยทางวัฒนธรรม แบบแผนการดำเนินชีวิต สภาพแวดล้อม ที่อยู่อาศัย ความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ที่เป็นผลทำให้คนเรา ต้องตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า เป็นการมองถึงสาเหตุการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมที่ไม่ได้มุ่งเป้าหมายไปที่เหยื่ออาชญากรรมว่าเป็นผู้มีส่วนร่วมหรือส่วนกระตุ้นให้เกิดอาชญากรรมนั้น ถือว่าเป็นมุมมองเหยื่ออาชญากรรมในเชิงบวกมากขึ้น เช่น การคำนึงถึงการมีตัวตนของเหยื่ออาชญากรรม การตระหนักถึงสิทธิที่ควรได้รับของเหยื่ออาชญากรรม อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการในการคุ้มครองสิทธิ และการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรม

อีกประเด็นหนึ่ง ผู้เขียนนำเสนอการจัดทำฐานข้อมูล และสถิติการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นหลัก เนื่องจากเป็นประเทศที่มีการพัฒนาทางด้านอาชญาวิทยา และเหยื่อวิทยามากที่สุดในโลก มีการรวบรวมข้อมูล รายงาน และสถิติ มาหลายทศวรรษ ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับอาชญากรรม และเหยื่ออาชญากรรมที่สำคัญในประเทศ รวมถึงฐานข้อมูลนานาชาติอีกหลายฐานข้อมูล เช่น ฐานข้อมูลการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม (National Crime Victimization Survey-NCVS) ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม 7 ประเภทกลุ่มความผิด ประกอบด้วย การข่มขืน การทำร้ายทางเพศ การปล้น การทำร้ายร่างกาย การบุกรุกเข้ามาขโมยในอาคารบ้านเรือน การลักขโมย การขโมยรถยนต์

การนำฐานข้อมูลนานาชาติประเทศมาใช้ ผู้เขียนเสนอให้คำนึงถึงการให้คำนิยามของคำว่า “เหยื่อ” เนื่องจากบางประเทศอาจมีความหมายแตกต่างกัน โดยเฉพาะ คุณค่า วัฒนธรรม เช่น ความรุนแรงในครอบครัว (Domestic violence) บางประเทศไม่ถือว่าเป็นอาชญากรรม แต่ในบางประเทศถือว่าเป็น

การกระทำประเภทความผิดร้ายแรง ประเด็นนี้ผู้วิจารณ์เห็นว่า ประเทศไทยจัดอยู่ในกลุ่มประเทศที่ถือว่า การกระทำความรุนแรงในครอบครัวเป็นการกระทำผิดตามพระราชบัญญัติความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 และต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมต่อไป

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในประเด็นนี้ ผู้วิจารณ์ด้วยเห็นว่า ข้อดีของการนำข้อมูลนานาชาติมาใช้นั้นมีหลายประการ ได้แก่ ประการแรก คือ สามารถศึกษาเปรียบเทียบเกี่ยวกับเหยื่อที่มีฐานข้อมูลที่มีมาตรฐานเดียวกันในแต่ละประเทศได้ รวมถึงการเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติ และวิธีการวิเคราะห์การรายงานข้อมูล เป็นต้น ซึ่งเป็นการเพิ่มโอกาสในการปรับปรุง ทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหา และนำมาตรการ วิธีการใหม่ๆ มาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทสังคมไทยได้ เช่น การประเมินสถานการณ์ความเสี่ยงการตกเป็นเหยื่อของเด็ก สตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ยากไร้ และผู้ด้อยโอกาส หรือการถอดบทเรียนของประเทศต่างๆ มาทำงานวิจัย และออกนโยบายที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาปัจจุบัน ช่วยทำให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ ประชาชนในประเทศรับรู้ตระหนักถึงปัญหา และสถานการณ์ความรุนแรงได้ ซึ่งจะหาแนวทางการควบคุมและป้องกันปัญหาในอนาคต ข้อดีประการต่อมา คือ ฐานข้อมูลนานาชาติช่วยให้การรับรู้ มุมมองความเข้าใจ การตระหนักถึงปัญหาของการตกเป็นเหยื่อในระดับนานาชาติ รวมถึงการเก็บรวบรวมข้อมูล และรูปแบบการบริหารจัดการกับปัญหาอีกด้วย รวมถึงประเด็นการระมัดระวังเรื่องจริยธรรมในการศึกษาวิจัย โดยเฉพาะการสำรวจ เก็บข้อมูล และความปลอดภัยของผู้ให้สัมภาษณ์ และผู้สัมภาษณ์ สถานการณ์การตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม ความซอกซำทางจิตใจซ้ำที่อาจจะเกิดขึ้นได้

บทที่ 3 สิทธิ และรูปแบบการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรม

ผู้เขียนอธิบายถึง ความหมายของสิทธิ ประวัติด้านสิทธิ และการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรม และแนวทางการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรมตามมาตรฐานสากล และกฎหมายระหว่างประเทศ

เมื่อพิจารณาถึงความหมายของสิทธิการได้รับความช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรมในตำราเล่มนี้แล้ว จะเห็นได้ว่าเป็นสิทธิตามกฎหมายมหาชนที่ก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องต่อองค์กรของรัฐให้ดำเนินการ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นหลักประกันเชิงสถาบันหรือเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญ นั่นเอง อันกำหนดให้องค์กรผู้ใช้อำนาจอรรถต้องให้ความเคารพ ปกป้อง และคุ้มครองสิทธิของพลเมืองให้มีผลในทางปฏิบัติ โดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนที่ไม่สามารถริดลอนจากตัวบุคคลได้ (Inalienability) ดังจะเห็นได้จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 25 วรรค 4 และมาตรา 71 มีหลักการว่า รัฐพึงให้ความคุ้มครองป้องกันมิให้เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ยากไร้ และผู้ด้อยโอกาส ถูกใช้ความรุนแรงหรือปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม รวมตลอดทั้งให้การบำบัดฟื้นฟู และเยียวยาผู้ถูกระทำการดังกล่าว

นอกจากนี้ ผู้เขียนตำราเล่มนี้ได้อธิบายการช่วยเหลือเยียวยาที่ครอบคลุมการชดเชยความเสียหายในเรื่องการทำให้กลับสู่สภาพเดิม (Restitution) ที่เป็นการชดเชยความเสียหายโดยผู้กระทำผิด (Reparation) และการจ่ายค่าสินไหมทดแทนที่เป็นการชดเชยความเสียหายโดยรัฐ (Compensation)

ส่วนประวัติความเป็นมาด้านสิทธิ และการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรม ผู้เขียนอธิบายในลักษณะวงแคบทางกฎหมาย สถานภาพของเหยื่อเป็นเพียงพยานคำให้การในกระบวนการยุติธรรม เพื่อใช้สำหรับดำเนินคดีตามกฎหมายกับผู้กระทำผิดเป็นสำคัญ ประกอบกับมุมมองต่อเหยื่อว่ามีส่วนร่วมในการเกิดอาชญากรรมหรือเป็นเหตุร่วมแห่งการตกเป็นเหยื่อ ส่งผลให้มุมมองของการตีความด้านการให้ความคุ้มครอง และการช่วยเหลือเหยื่อกลายเป็นข้อจำกัด ทำให้เหยื่อเป็นจำนวนมากในอดีตได้รับการปฏิบัติจากบุคลากรของรัฐในกระบวนการยุติธรรม และสังคม โดยอาจไม่เข้าใจความรู้สึกไม่สนใจความเจ็บปวด ผลกระทบของเหยื่อ บางครั้งเป็นการ “ทำร้ายเหยื่อซ้ำสอง” โดยเฉพาะเหยื่อกลุ่มเสี่ยง เช่น แรงงานข้ามชาติ ผู้เยาว์ หรือเหยื่อจากการกระทำผิดทางเพศ เป็นต้น

การศึกษาวิชาการด้านเหยื่อวิทยาเริ่มในทศวรรษ 1940 เป็นต้นมา จากผลงานของฮันส์ ฟอน เฮ็นทิก (Hans Von Hentig) และเป็นเนียบิน เมีนเดลซอน (Beniamin Mendelshon) ตามที่ได้กล่าวข้างต้นในบทแรก ทศวรรษ 1950 มาร์จอรี ไฟล (Margery Fry) บุคคลแรกที่เรียกร้องให้มีการปฏิรูปสิทธิของเหยื่อในประเทศสหราชอาณาจักร และไอร์แลนด์เหนือ ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้บุกเบิกโครงการชดเชยความเสียหายโดยรัฐ และนำไปสู่การออกกฎหมายการชดเชยความเสียหายโดยรัฐในประเทศ นิวซีแลนด์ อังกฤษ อเมริกา ออสเตรเลีย และแคนาดา ค.ศ. 1963 เกิดโครงการแรกขึ้นในประเทศนิวซีแลนด์ที่มีการชดเชยให้กับเหยื่อที่ถูกทำร้ายร่างกายอย่างรุนแรง ส่วนในทวีปยุโรปประเทศแรกที่จัดตั้งโครงการชดเชยให้เหยื่อ คือ ประเทศอังกฤษ ค.ศ. 1960-ค.ศ. 1970 ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยกลุ่มสตรีนิยมออกมาเคลื่อนไหวด้านสิทธิ และความเป็นธรรมให้แก่เหยื่อ รู้จักกันดีในปัจจุบัน คือ พระราชบัญญัติความรุนแรงในครอบครัว นั่นเอง

ระดับนานาชาติ มีการประชุมนานาชาติช่วงปลายทศวรรษ 1800 และมีการประชุมสุดยอดเกี่ยวกับสิทธิของเหยื่อครั้งแรก ค.ศ. 1973 ประเทศอิสราเอล เรียกว่า International Symposium on Victimology นำไปสู่การก่อตั้งสมาคมแห่งโลกว่าด้วยเหยื่อวิทยา (World Society of Victimology) ค.ศ. 1983 สหภาพยุโรปได้เสนอให้มีสนธิสัญญาเรียกว่า อนุสัญญายุโรปว่าด้วยการชดเชยเหยื่ออาชญากรรมรุนแรง (The European Convention on the Compensation of Victims of Violent Crimes) ซึ่งมีผลบังคับใช้ ค.ศ. 1988 และ ค.ศ. 1985 องค์การสหประชาชาติได้มีข้อมติจากการประชุมใหญ่ของประเทศสมาชิกเกี่ยวกับปฏิญญาว่าด้วยหลักยุติธรรมพื้นฐานสำหรับเหยื่ออาชญากรรม และการใช้อำนาจโดยมิชอบ (Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power) เป็นการเฉพาะ ซึ่งถือเป็นกฎบัตรแมกนาคาร์ตาสำหรับการปฏิบัติต่อเหยื่ออาชญากรรม (Magna carta for crime victims) เพื่อปกป้องสิทธิมนุษยชนมิให้มีการละเมิดโดยเจ้าหน้าที่ เพื่อดำเนินการตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กติกาว่า

ด้วยสิทธิพลเมืองๆ การปกป้องมิให้มีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์และการละเมิดต่อเด็ก การลงโทษที่โหดร้ายทารุณฯ และการจัดการเลือกปฏิบัติทุกรูปแบบ รวมทั้งการพัฒนาให้มีคู่มือสำหรับการลดการละเมิดสิทธิของผู้สูงอายุ ผู้พิการ คนป่วยทางจิตหรือสมอง ตลอดจนการร่างคู่มือแนวทางในการดูแล และฟื้นฟูเหยื่ออาชญากรรมในกรณีที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชน และกฎหมายมนุษยธรรมอีกด้วย

นอกจากนี้ สมัชชาความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (United Nations Security Council) ได้ดำเนินการจัดตั้งศาลชั่วคราวเฉพาะกิจขึ้น เพื่อชำระคดีอาญาระหว่างประเทศในประเทศ Yugoslavian และประเทศ Rwanda และจัดตั้งศาลอาญาระหว่างประเทศอย่างถาวร (International Criminal Court) โดยมีบทบัญญัติเป็นการเฉพาะเพื่อคุ้มครองเหยื่ออาชญากรรม และพยานในคดีอาญา ถือได้ว่าเป็นหลักประกันสิทธิของเหยื่ออาชญากรรมตามมาตรฐานสากล

ผู้เขียนยังได้อธิบายถึงหลักประกันสิทธิของเหยื่ออาชญากรรมตามมาตรฐานสากล รวมถึงนำเสนอ 4 รูปแบบการช่วยเหลือเยียวยา ได้แก่ (1) การชดเชยความเสียหายโดยผู้กระทำผิด (Restitution) (2) การชดเชยความเสียหายโดยรัฐ (Compensation of victims) (3) หลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และ (4) การให้บริการแก่เหยื่อ (Victim service) ที่มีบริการโดยสหวิชาชีพ จำนวน 9 ประเภท ได้แก่ 1) การให้การบริการแทรกแซงเร่งด่วนในภาวะวิกฤติ (Crisis intervention) 2) การให้คำปรึกษา (Counselling) 3) การให้คำปรึกษาทางกฎหมาย (Advocacy) 4) การให้ความสนับสนุนในระหว่างการสืบสวน สอบสวน ดำเนินคดีอาญา (Support during the investigation of the crime) 5) การสนับสนุนระหว่างการฟ้องและการพิจารณาคดี (Support during prosecution and trial) 6) การสนับสนุนหลังศาลมีคำพิพากษา (Support after case disposition) 7) การฝึกอบรมที่เกี่ยวข้อง (Training of allied professionals) 8) การให้บริการทางการศึกษา (Public education services) 9) การให้บริการเพื่อเป็นการป้องกัน (Prevention services)

ผู้วิจารณ์เห็นด้วยว่า การมีรูปแบบการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรมที่หลากหลาย และดำเนินการโดยทีมสหวิชาชีพนั้น นับว่าเป็นการจัดบริการสงเคราะห์กลุ่ม บุคคลเป้าหมาย ตามหลักการจัดสวัสดิการสังคม และกฎหมายที่เกี่ยวข้องของรัฐที่พึงจัดทำให้ อีกทั้งยังเป็นไปตามหลักสากลอีกด้วย ซึ่งผู้วิจารณ์มีข้อสังเกตว่า การดำเนินการโดยทีมสหวิชาชีพนั้น อาจประสบปัญหาด้านประสิทธิภาพได้ อาจเนื่องจากเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน และบุคคลที่เกี่ยวข้องแต่ละวิชาชีพ ที่ยังขาดความรู้ทางกฎหมาย ขาดความเข้าใจเรื่องสิทธิ และการคุ้มครองผู้ที่ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหายเป็นการเฉพาะ อีกทั้งยังมีข้อจำกัดบางประการ เช่น ด้านบทบัญญัติของกฎหมาย ด้านการบริหารจัดการ ทศนคติดต่อผู้ตกเป็นเหยื่อ เป็นต้น ถ้าผู้ประกอบวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ เจ้าหน้าที่ และผู้เกี่ยวข้องสามารถปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ยังจะได้รับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในการประกอบวิชาชีพด้วย

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่า การส่งเสริมระบบงานอาสาสังคมสงเคราะห์ และเครือข่ายต่างๆ ในสังคมร่วมกับการดำเนินงานของ ทีมสหวิชาชีพ จะช่วยให้การสนับสนุนการคุ้มครอง และการช่วยเหลือเยียวยา แก่เหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหายมีความเป็นไปได้มากขึ้น

บทที่ 4 สิทธิ และการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรมของนานาชาติ

ผู้เขียนนำเสนอการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรมของนานาชาติ แบ่งออกเป็นสองส่วน คือ ส่วนแรก ประเทศนอร์เวย์ ประเทศสวีเดน และประเทศสหรัฐอเมริกา โดยการบัญญัติกฎหมายเฉพาะด้านการช่วยเหลือเหยื่อ มีหน่วยงานที่รับผิดชอบทำหน้าที่หลักในการพิจารณาคำร้องขอการชดเชย และหน่วยงานสนับสนุนหรือหน่วยงานบริการให้ความช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมในพื้นที่ ค่าชดเชยที่จะได้รับ ได้แก่ ค่ารักษาทางการแพทย์ ค่าทันตกรรม ค่ารักษาพยาบาลการบำบัดฟื้นฟูสุขภาพจิต ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาเลี้ยงชีพ ค่าขาดอุปการะเลี้ยงดู ค่าชดเชยความเจ็บปวดทุกข์ทรมาน ค่าจัดการศพ ค่าเดินทาง ค่าความเสียหายที่เกิดขึ้นกับทรัพย์สิน เป็นต้น ซึ่งถือ

ว่าเป็นต้นแบบให้มีการพัฒนา และนำไปปฏิบัติตามเป็นมาตรฐานสากลทั้งในรูปแบบการชดเชยความเสียหายโดยภาครัฐ และการชดเชยความเสียหายโดยผู้กระทำความผิดในประเทศต่างๆ กล่าวคือ (1) ประเทศนอร์เวย์ มีกฎหมาย คือ พระราชบัญญัติชดเชยเหยื่ออาชญากรรมรุนแรง (Compensation for Victims of Violent Crime Act) (2) ประเทศสวีเดน มีกฎหมายคือ พระราชบัญญัติสวัสดิการสังคม (Social Services Act) และ (3) ประเทศสหรัฐอเมริกา มีกฎหมายกำหนดสิทธิของเหยื่ออาชญากรรมไว้ชัดเจน เพื่อเป็นหลักประกันในกฎหมายจำนวนสามฉบับ ได้แก่ The Victims of Crime Act 1984, The Victims' Rights and Restitution Act 1990 และ The Crime Victims' Rights Act 2004 นอกจากนี้ ยังมีการสนับสนุนงานวิจัยโดยให้เงินทุน เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการเก็บ และควบคุมการชำระค่าชดเชยเหยื่ออาชญากรรม รวมถึงการจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรม และระบบการติดตามเรียกเงินจากผู้กระทำความผิดให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ส่วนการช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมของประเทศอาเซียน ผู้เขียนอธิบายถึงว่ามีประเทศอินโดนีเซีย และประเทศฟิลิปปินส์ที่มีกฎหมายเฉพาะในการช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรม ส่วนประเทศอื่นๆ ในอาเซียนนั้นรวมถึงประเทศไทย มีการคุ้มครองเหยื่ออาชญากรรมโดยใช้กฎหมายอื่นๆ เช่น ในบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ประมวลกฎหมายอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เป็นต้น ซึ่งมีการตรากฎหมายขึ้นมาเป็นการเฉพาะ ได้แก่ กฎหมายว่าด้วยการต่อต้านการค้ามนุษย์ กฎหมายเพื่อปกป้องหรือคุ้มครองผู้หญิง และเด็กหญิง กฎหมายเพื่อปกป้องเด็ก กฎหมายว่าด้วยการกระทำความรุนแรงในครอบครัว อีกทั้งยังพบว่ากลุ่มประเทศในอาเซียนที่ได้รับอิทธิพลจากต้นแบบกฎหมายของอังกฤษ เช่น ประเทศมาเลเซีย ประเทศสิงคโปร์ และประเทศบรูไน นิยมใช้แนวทางของศาลประเทศอังกฤษ กล่าวคือ การสั่งให้จำเลยจ่ายเงินค่าเสียหายให้กับเหยื่ออาชญากรรม เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า กลุ่มประเทศในอาเซียนมีการตรากฎหมายขึ้นมาเป็นการเฉพาะนี้ เป็นการดำเนินการภายใต้พันธกรณีระหว่างประเทศที่เป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ ได้แก่ อนุสัญญาระหว่างประเทศเพิ่มเติมเพื่อการป้องกันปราบปราม และการลงโทษสำหรับการลักลอบค้ามนุษย์โดยเฉพาะหญิงและเด็ก เพิ่มเติมจากอนุสัญญาองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ ค.ศ. 2000 (Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Person, Especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention Against Transnational Organized)

บทที่ 5 สิทธิ และรูปแบบการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรมของประเทศไทย

ผู้เขียนอธิบายถึงแนวความคิดเกี่ยวกับการเยียวยาความเสียหายให้แก่เหยื่ออาชญากรรม และสิทธิของเหยื่ออาชญากรรมตามกฎหมายไทย รวมถึงหน่วยงานดำเนินการช่วยเหลือ กลไก กระบวนการดำเนินการ และบทบาทของกระบวนการยุติธรรมกับการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรม

เดิมการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหายของประเทศไทย นิยมกระทำในลักษณะการเรียกค่าสินไหมทดแทนในทางการละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ต่อมาเมื่อมีแนวความคิดเกี่ยวกับการเยียวยาความเสียหายให้แก่เหยื่ออาชญากรรมว่า เป็นสิทธิที่ผู้ตกเป็นเหยื่อตามกฎหมายที่จะได้รับการชดเชยความเสียหายจากรัฐบาล (Victim compensation) จะเห็นได้จากบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ นับตั้งแต่ (1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 245 มาตรา 246 วางหลักการเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพของบุคคลซึ่งต้องตกเป็นผู้ต้องหา จำเลย และทนายของบุคคลเหล่านั้นให้ได้รับค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายหรือสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ตามเงื่อนไขและวิธีการตามที่กฎหมายบัญญัติ (2) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 40(1)(5) ได้วางหลักการเรื่องสิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง ตลอดจนสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมกับ

การดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม และสิทธิผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญาได้รับการคุ้มครอง การช่วยเหลือที่จำเป็น และเหมาะสม จากรัฐ ส่วนเรื่องค่าตอบแทนให้เป็นไปตามกฎหมายกำหนด (3) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 25 วรรค 4 วางหลักการไว้ว่า บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพ หรือจากการกระทำความผิดอาญาของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือความช่วยเหลือจากรัฐ

อย่างไรก็ตาม ยังมีกฎหมายไทยอีกหลายฉบับที่เกี่ยวข้องสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิด การให้ความคุ้มครอง และสิทธิการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรมที่สำคัญ ได้แก่ พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2477 พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2559 (ฉบับที่ 2) พระราชบัญญัติคุ้มครองพยานในคดีอาญา พ.ศ. 2546 พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 กฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ พ.ศ. 2545 และพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของทางราชการ พ.ศ. 2540 พระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ พ.ศ. 2526 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ประสพภัยจากจรด พ.ศ. 2535 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2540 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2550 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2551 และพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 เป็นต้น

ผู้วิจัยมีความเห็นด้วยว่า ประเทศไทยมีการบังคับใช้กฎหมายหลายฉบับที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด การให้ความคุ้มครอง และสิทธิการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรมที่เป็นไปตามหลักสากลหรือนานาประเทศ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการความก้าวหน้าของระบบการคุ้มครองสิทธิ และการช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรม และกฎหมายต่อไปในอนาคต

เมื่อพิจารณาแล้ว ผู้วิจารณ์มีข้อสังเกตว่า กฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิของเหยื่ออาชญากรรมในประเทศไทยนี้ นอกจากแนวคิดเรื่องสิทธิการคุ้มครอง ระบบการช่วยเหลือเยียวยา ขั้นตอน กระบวนการดำเนินการต่างๆ แล้วยังมีลักษณะพิเศษที่ให้ความสำคัญกับกลุ่มผู้หญิง และเด็กอีกด้วย ดังจะเห็นได้จาก รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2553 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำทารุณกรรมในครอบครัว พ.ศ. 2550 และพระราชบัญญัติศาลเยาวชน และครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 รวมถึงข้อตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง เช่น อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ปฏิญญาสากลว่าด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชน เป็นต้น

นอกจากนี้ ผู้เขียนตำราได้อธิบายบทบาทของหน่วยงานกระบวนการยุติธรรมในการช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรม ได้แก่ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กรมราชทัณฑ์ อัยการสูงสุด และศาลยุติธรรม ซึ่งแต่ละหน่วยงานจะมีรูปแบบการช่วยเหลืออาชญากรรมในลักษณะตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงาน เช่น กฎหมายของหน่วยงานมีวัตถุประสงค์เพื่อจ่ายเงินช่วยเหลือเยียวยา โดยกำหนดประเภทผู้มีสิทธิได้รับค่าชดเชย และค่าทดแทน แบ่งออกเป็น (1) ผู้เสียหายจากการกระทำความผิดอาญา สำหรับฐานความผิดกระทำต่อผู้เสียหาย อันจะทำให้ผู้เสียหายมีสิทธิที่จะได้รับค่าตอบแทนได้ ต้องเป็นความผิดที่ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมได้รับความเสียหายถึงแก่ชีวิต และร่างกาย หรือจิตใจเนื่องจากกระทำความผิดอาญาของผู้อื่น ซึ่งเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาตามรายการที่ระบุไว้ท้ายพระราชบัญญัติเท่านั้น ผู้เสียหายในฐานความผิดอื่น ไม่มีสิทธิที่จะได้รับค่าตอบแทน (2) จำเลยในคดีอาญา ซึ่งถูกดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการ และถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดี ต่อมาภายหลังปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าจำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด มีการถอนฟ้องระหว่างการดำเนินคดี หรือมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าไม่ได้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่มีความผิด เป็นต้น รวมทั้งหน่วยงานกระบวนการยุติธรรมมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนา และการปรับปรุง

ระบบการคุ้มครอง สิทธิ และการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรม ตลอดจนกฎหมายที่เกี่ยวข้องอีกด้วย เช่น การแจ้งสิทธิการได้รับค่าตอบแทน การปรับปรุงเพิ่มอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการพิจารณาค่าตอบแทน ผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา การใช้สิทธิอุทธรณ์คำวินิจฉัยของคณะอนุกรรมการ เป็นต้น

สำหรับประเด็นข้างต้นนี้ ผู้วิจารณ์เห็นว่า หน่วยงานกระบวนการยุติธรรมในการช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมของประเทศไทย ได้แก่ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กรมราชทัณฑ์ อัยการสูงสุด และศาลยุติธรรม ซึ่งแต่ละหน่วยงานจะมีแนวคิด รูปแบบ กลไก ขั้นตอนการดำเนินงาน และกฎหมายที่เกี่ยวข้องแตกต่างกันไปนั้น จะมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลต่อการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของเหยื่ออาชญากรรมนั้น จะต้องประกอบด้วยช่องทางหลายช่องทาง ให้ประชาชนรับรู้สิทธิของตนเองเมื่อตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม โดยเฉพาะการได้รับการช่วยเหลือเยียวยาด้านจิตใจ รวมถึงด้านอื่นๆ เช่น ค่าที่ปรึกษาทางกฎหมาย (Legal aid) หรือการส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของภาครัฐ และผู้วิจารณ์เห็นด้วยกับผู้เขียนตำราในประเด็นที่ว่า รัฐควรมีการจัดทำฐานข้อมูล มีรูปแบบการบูรณาการ เพื่อเชื่อมต่อข้อมูลระหว่างหน่วยงานกระบวนการยุติธรรมในการช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรม ทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการให้บริการ เป็นการลดภาระการทำงานของเจ้าหน้าที่ และการใช้ทรัพยากรร่วมกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านงบประมาณที่มีจำกัดในการปฏิบัติ

บทที่ 6 บทวิเคราะห์สิทธิและการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรม: ทิศทางนโยบายในอนาคต

ผู้เขียนนำเสนอการวิเคราะห์รูปแบบการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรม จากข้อมูลหลักของผลงานวิจัย เรื่อง โครงการพัฒนาโลก และข้อเสนอด้านการช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมตามมาตรฐานสากลเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน และโครงการศึกษาแนวทางการจัดตั้งหน่วยงานที่ทำหน้าที่กำกับดูแลระบบการให้ความช่วยเหลือแก่เหยื่ออาชญากรรมโดยเฉพาะและครบวงจร: กรณีศึกษาประเทศสวีเดน โดยนำมาเปรียบเทียบกับประเทศ

นอร์เวย์ เพื่อเสนอแนวทางและความเป็นไปได้ในการจัดตั้งกองทุนเหยื่ออาชญากรรม ทั้งกรอบความร่วมมือที่เกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือเหยื่อของประเทศสมาชิกอาเซียน และการพัฒนารูปแบบ ระบบกลไก การจัดสรรแหล่งเงิน การช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรมของประเทศไทย

จะเห็นได้ว่า ผู้เขียนวิเคราะห์สิทธิ และการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรมที่เน้นความสำคัญทางด้านอาชญาวิทยา และเหยื่อวิทยา ซึ่งรูปแบบการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรมของประเทศไทย คือ ผู้ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมจากการกระทำผิดทางอาญา (Penal victimology) และรูปแบบการชดเชยเยียวยาโดยรัฐเท่านั้น เช่น สิทธิในการได้รับแจ้งเกี่ยวกับการจับกุมผู้กระทำผิด การมีส่วนร่วมในการยกฟ้องคดี การได้รับแจ้งเกี่ยวกับการให้ประกันตัวผู้ต้องหา การได้รับแจ้งเกี่ยวกับวันพ้นโทษของผู้กระทำผิด เป็นต้น และคำว่าเหยื่ออาชญากรรมนี้ไม่รวมเหยื่อด้านอื่นๆ (General victimology) เช่น การฆ่าตัวตาย เหยื่อจากสงคราม เหยื่อทางเทคโนโลยี ได้แก่ เหยื่อผู้บริโภค การทดลองยาที่ผิดพลาด อุบัติการณ์เป็นพิษ มลพิษสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณารูปแบบการช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมของประเทศสวีเดน ประเทศนอร์เวย์ พบว่า รัฐบาลจะมีกลไกการจ่ายค่าชดเชยความเสียหาย และกองทุนเหยื่ออาชญากรรม ซึ่งเป็นแหล่งสุดท้าย (Last resort) เท่านั้นเนื่องจากเหยื่อไม่สามารถเรียกร้องหรือไม่ได้รับค่าชดเชยความเสียหายจากผู้กระทำผิด ประกันภัย หรือบุคคลที่สามได้ และรัฐเองก็มีกลไกเรียกเก็บเงินจากผู้กระทำผิดเอง นัยยะคือ รัฐสำรองจ่ายค่าชดเชยความเสียหายให้กับเหยื่ออาชญากรรมแทนผู้กระทำผิด ประกันภัย หรือบุคคลที่สาม แล้วดำเนินการเรียกเงินคืนในภายหลัง นอกจากนี้ยังมีการชดเชยความเสียหายด้วยการช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมในรูปแบบต่างๆ ในลักษณะบริการสาธารณะ ได้แก่ การรักษาพยาบาล การศึกษา ซึ่งในมุมมองนี้จะเห็นได้ว่าการชดเชยความเสียหายเหยื่ออาชญากรรม ถือเป็นสวัสดิการประเภทหนึ่ง ที่รัฐต้องจัดสรร ให้ความคุ้มครองสวัสดิภาพประชาชนผู้เสียหาย

นอกจากนี้ แนวทาง และความเป็นไปได้ในการจัดตั้งกองทุนเหยื่ออาชญากรรมนั้น ผู้วิจารณ์มีความเห็นพ้องกับผู้เขียนในประเด็น ความเป็นไปได้ยาก และไม่น่าจะกระทำได้ ในการจัดตั้งกองทุนเหยื่ออาชญากรรมในระดับภูมิภาคนี้ เหตุผลอันเนื่องมาจากความแตกต่างกันมากของบริบทระบบกฎหมาย และข้อจำกัดของแต่ละประเทศสมาชิกทางด้านเศรษฐกิจ การพัฒนา การเมือง การปกครอง ตลอดจนความขัดแย้งระหว่างประเทศ ถึงแม้ว่าในประเทศอาเซียนมีเพียงสามประเทศที่บัญญัติกฎหมายเฉพาะถึงสิทธิของเหยื่ออาชญากรรม คือ ประเทศฟิลิปปินส์ トラกกฎหมายเหยื่ออาชญากรรม (Victims of Crime Act 2010) ประเทศอินโดนีเซีย ประกาศใช้กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองเหยื่อ และพยาน (Protection of Witnesses and Victims 2006) และประเทศไทย มีการบังคับใช้พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และที่แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ. 2559

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้เสนอความเป็นไปได้ของแนวทางความร่วมมือให้การช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมของประเทศสมาชิกอาเซียนไว้ว่า อาจนำแนวทางการชดเชยเหยื่ออาชญากรรมของสหภาพยุโรปมาใช้ โดยมุ่งเน้นการใช้ข้อตกลงร่วมกันระหว่างประเทศสมาชิก มีการแลกเปลี่ยนทางวิชาการ พัฒนากฎหมายภายในประเทศสมาชิกให้เป็นมาตรฐานเดียวกันในเรื่องแนวทางการช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรม เช่น หลักที่ว่าเหยื่ออาชญากรรมทุกคนในประเทศควรได้รับการปฏิบัติในมาตรฐานเดียวกัน ไม่เลือกปฏิบัติว่ามีสัญชาติ ภูมิลำเนาในประเทศใด หรือหลักที่ว่าเหยื่ออาชญากรรมประเภทเดียวกันควรได้รับการชดเชยในมาตรฐานเดียวกัน ไม่ว่าอาชญากรรมนั้นเกิดขึ้นในประเทศสมาชิกใด เป็นต้น

ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่า อนาคตแนวทางการช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมของประเทศไทย จะมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิของเหยื่ออาชญากรรมที่มีความหลากหลายกลุ่มเป้าหมายเพิ่มขึ้น นอกจากพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา

พ.ศ. 2544 และที่แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ. 2559 ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้พิการ กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ เป็นต้น

นอกจากนี้ ผู้วิจารณ์มีความเห็นพ้องกับผู้เขียนในประเด็นการบูรณาการของหน่วยงานเครือข่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคมที่ช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรม จัดตั้งกองทุนเหยื่ออาชญากรรม (Crime victim fund) ที่ไม่ได้มาจากงบประมาณแหล่งเดียว และอาจกำหนดให้ผู้กระทำความผิดจ่ายค่าปรับอาชญากรรมส่วนหนึ่งเข้าเป็นกองทุน ซึ่งอาจจัดตั้งเป็นกองทุนเหยื่ออาชญากรรมชั้นใหม่ หรือใช้กองทุนยุติธรรมเดิมที่มีอยู่แล้ว หรืออาจควมรวมการชดเชยช่วยเหลืออาชญากรรมด้วยก็ได้ และให้ความสำคัญโดยเฉพาะการสร้างการเข้าใจถึงปรัชญา แนวคิดการช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมที่สอดคล้องกับระบบการบูรณาการช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมที่มีประสิทธิภาพ ยั่งยืน

สรุปบทวิจารณ์หนังสือ

เนื้อหาในตำราเล่มนี้ นำเสนอสิทธิและการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรม ในแง่มุมของการศึกษาเหยื่ออาชญากรรมซึ่งเป็นเหยื่อจากการกระทำผิดทางอาญา (Penal victimology) ในระบบการบริหารงานยุติธรรมสมัยใหม่ที่มีความสำคัญกับรูปแบบกระบวนการคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพของผู้ต้องหา จำเลย ตลอดจน ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม อันจะทำให้เกิดกระบวนการนิติธรรม (Due process) ในการดำเนินคดีอาญา และมาตรการฟื้นฟูช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรมที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งบางครั้งผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมอาจถูกกระทำซ้ำ ชอกช้ำจิตใจ หรือถูกดำเนินการจากเจ้าหน้าที่ บุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยมิได้คำนึงถึงศักดิ์ศรี คุณค่าความเป็นมนุษย์ ความทุกข์ใจของผู้ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมทั้งหลาย ก่อให้เกิดประเด็นคำถามในใจของนักวิชาการ นักกฎหมาย นักอาชญาวิทยา และผู้ปฏิบัติงานด้านสังคมสงเคราะห์ ถึงประเด็นองค์ความรู้ด้านเหยื่อวิทยา และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจารณ์มองว่า ตำราเล่มนี้ได้ตอบโจทย์เหล่านั้นแล้ว จะเห็นได้จากผู้เขียนนำเสนอเนื้อหาตั้งแต่ประวัติความเป็นมา ความหมาย แนวคิด ทฤษฎี สิทธิ รูปแบบ และการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรม ตลอดจน

การวิเคราะห์ทิศทางนโยบายในอนาคต จำนวน 6 บท ไว้อย่างน่าสนใจ นับว่าเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่ามหาศาลต่อวงวิชาการ และการปฏิบัติงาน ด้านการบริหารงานยุติธรรม ด้านการศึกษาเหยื่ออาชญากรรม ด้านงานสังคมสงเคราะห์ ในฐานะผู้วิจารณ์ตำราเล่มนี้มองว่า ผู้เขียนเป็นนักวิชาการด้านอาชญาวิทยา การบริหารงานยุติธรรม และสังคม ที่สร้างผลงานวิชาการให้แก่กระบวนการยุติธรรมไทยที่มุ่งเน้นมุมมองทางอาชญาวิทยา และเหยื่อวิทยา โดยให้ความสำคัญถึง การคุ้มครองสิทธิ และการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรม รวมถึงแนวทางการพัฒนากลไกการช่วยเหลือเยียวยาเหยื่ออาชญากรรมของประเทศไทยอีกด้วย นับว่ามีคุณภาพการให้แก่วงการวิชาการ นักกฎหมาย และหน่วยงานภาครัฐที่มีอำนาจหน้าที่ในการคุ้มครองและช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมตามสภาพความเป็นจริง สอดคล้องกับมาตรฐานนานาชาติในการปฏิบัติต่อผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม ตลอดจนทิศทางนโยบายในอนาคต ซึ่งจะช่วยให้นักวิชาการ นักกฎหมาย นักวิจัย นักสังคมสงเคราะห์ รวมถึงผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานกระบวนการยุติธรรม บุคคลที่เกี่ยวข้องกับเหยื่ออาชญากรรมได้ตระหนักถึงการให้ความสำคัญกับประชากรกลุ่มนี้มากขึ้น และอาจกล่าวได้ว่าตำราเล่มนี้ เป็นตำราที่ทรงคุณค่าทางวิชาการ และการปฏิบัติด้านอาชญาวิทยาและเหยื่อวิทยาโดยแท้